

gældende dokument. I rubrikken »andre oplysninger« opføres deres husbond eller læremester med angivelse af årstallet. Er livsstilling eller tjenestestilling forandret efter andre kilder, tilføjes den nye med eventuel henvisning til nyt notat i »andre oplysninger«. Denne rubrik anvendes derfor kun i dette øjemed og må ikke overfyldes, da det ikke er meningen gennem disse sedler at give en udtømmende biografi.

— — —

Det kunde måske af min beskrivelse af dette byarkivs indhold se ud, som om det rummer en mængde. Dette er dog ikke tilfældet! Det er kun i sin vorden, og dets hylder endnu ret tomme.

Men af udtalelser fra både læg og lærd har jeg forstået, at der næres interesse for tanken, som jeg herved bringer frem for videre kredse.

NOGLE BEMÆRKNINGER I ANLEDNING AF HR. PREMIERLTN. O. SMITHS ARTIKEL OM BYARKIVER.

Af Landsarkivar Gerh. Hornemann.

Som en af dem, der paa Repræsentantmødet sidste Sommer deltog i den af Hr. Smith rejste Diskussion om Indretningen af »Byarkiver«, og navnlig som den, der gjorde Indsigelse mod, at Arkivalier, hjemmehørende i Landsarkiverne, optoges i Bymuseerne og betragtedes som Museumsgenstande, vil jeg gerne have Lov til at ledsage Forslaget, saaledes som det nu foreligger udformet i ovenstaaende Artikel, med nogle Bemærkninger. Skulde de blive lidt udførligere, end det egentlig passer sig for Kommentarer, beder jeg det opfattet som Udtryk for den Interesse, Forslaget har vakt hos mig.

Mod dette har jeg egentlig kun een væsentligere Indvending, og det er den, at Navnet paa, hvad der tænkes indrettet, synes mindre heldigt valgt. For det første vil man ved »Byarkiv« sna-

rest tænke paa Byraadets Arkiv, det kommunale Arkiv — i alt Fald ligger en Forveksling med dette nær —, og dernæst er det i Virkeligheden slet ikke noget Arkiv, der tænkes skabt. Et Arkiv er en Organisme. Som en Plante opstaar det af en ringe Spire, slaar Rod i Omgivelsernes Jordbund og vokser der, i bogstaveligste Forstand lovbestemt, sin stille Vækst, uden at der, hvad dets Forøgelse angaar, er Plads for nogen vilkaarlig Indgriben. Man behøver blot at tænke f. Eks. paa et Byfogedarkiv for at se, at dette er rigtigt. Det var ved Lov fastsat, hvad der hørte ind under Byfogedens Myndighedsomraade, og ved disse Sagers Behandling, og kun derved, blev Byfogedarkivet til. Paa samme Maade med andre Embedsarkiver.

Hvad det her drejer sig om, er derimod historiske Samlinger til Belysning af en Bys Historie, og ved deres Tilvejebringelse vil — det ligger i Forholdets Natur — Tilfældigheden spille en stor Rolle paa samme Maade som ved et Museums Tilblivelse. Hvor store Samlingerne skal blive, kommer til at afhænge af den Iver, hvormed der samles, og de Midler, der haves til Raadighed, deres Værdi og Betydning af de ledendes større eller mindre Indsigt og Kyndighed.

Det kan maaske falde vanskeligt at finde et rammende Navn til disse Samlinger, en Betegnelse, der giver klar Besked om deres Indhold og Opgave, men da de skal knyttes til Museet, og da de paa anden Maade forfølger samme Formaal som dette, at give Bidrag til Belysning af Byens og dens Omegns Historie, vilde jeg, til en bedre Betegnelse kan findes, foreslaa at kalde dem *Museumsbiblioteket*.

Spørger man nu, hvad der skal optages i Samlingerne, ja saa mener jeg, man bør begynde med det for et Bibliotek vigtigste, der tillige er det lettest overkommelige, *Bøgerne*. Der bør, som ogsaa af Hr. Smith hævded, tilvejebringes en saa vidt muligt fuldstændig Samling af, hvad der er fremkommet i Litteraturen til Oplysning om Byens og dens Omegns Historie, hvorved Vægten særlig maa lægges paa det topografiske og det personalhistoriske. Men ogsaa vigtigere Haandbøger og Hovedværkerne i Landets almindelige Historie bør anskaffes, hvortil gerne skulde

slutte sig f. Eks. de mere fremragende Skildringer af i alt Fald paagældende Landsdels Købstæder¹⁾). Med Tiden, og alt som Midlerne øges, og Trangen til let Adgang til vor Histories Kilder stiger, vil Rammerne yderligere kunne udvides, hvortil man sikkert tør regne paa Støtte baade fra Byraad og interesserede Borgere.

Naturligvis skal man ikke indskrænke sig blot til trykte Kilder. Og her kommer vi til det, som ikke uden Grund for Hr. Smith er Hovedsagen, og hvor der virkelig er en stor og smuk Opgave at løse: Bevaringen af de skrevne Kilder, af hvilke alt for mange i Tidens Løb er gaaet til Grunde ved Vanrøgt og Ligegyldighed. Med Hensyn til, hvad der her skal lægges Vægt paa at samle, kan jeg i alt væsentligt henholde mig til det af Hr. Smith udtalte og skal derfor gaa over til det, der i denne Sammenhæng vel maa siges at have størst Interesse, Spørgsmaalet om, hvordan et Samarbejde mellem Arkivvæsenet, særlig Landsarkiverne, og Museumsbibliotekerne bedst kan bringes i Stand. Et saadant bestaar alt mellem Nationalmuseet og de lokale Museer og har der bragt udmærkede og for begge Parter højst tilfredsstillende Resultater, og det samme vil utvivlsomt blive Tilfældet med den nye Forbindelse, men den maa formentlig blive af en noget anden Karakter end den mellem Museerne. Om et Tilsyn fra Landsarkivernes Side vil der, i alt Fald foreløbig, næppe blive Tale, men derimod vel om Samraad og Bistand og som Følge deraf tillige om Udveksling af Arkivalier.

Noget af det, Hr. Smith først nævner som Genstand for Indsamling, er *Foreningsarkiver*. Af saadanne er enkelte fra forskellige Byer blevet indlemmet i paagældende Købstads Raadstuearkiv og med det afleveret til Landsarkivet. Jeg tror, man tør gaa ud fra, at de, naar Museumsbiblioteket er oprettet, vil kunne faas udleveret til det. Det samme gælder de *Privatarkiver*,

---

¹⁾ En udmærket Ting vil det være, om historiske Samfund overalt i Efterligning af Eksemplet fra Holbæk Amt deponerer deres Samlinger af Aarbøger m. v. i Museumsbiblioteket.

af hvilke der i Landsarkiverne findes enkelte, som nok saa godt egner sig til Anbringelse i de lokale historiske Samlinger. Der vil sikkert findes andre Arkivalier af mere privat Karakter i Landsarkiverne, om hvilke det samme gælder. Det anførte derfor kun som Eksempler.

Men ogsaa om Afgivelse af ikke faa Embedsarkivalier vil der formentlig kunne blive Tale.

Sagen er den, at Landsarkiverne staar overfor den i og for sig ikke behagelige, men ganske nødvendige Opgave gennem Kassationer at skaffe Plads til de stadig fra Embederne indstrømmende Masser af Arkivalier. Det kan ikke forsvares at gaa til Bevillingsmyndighederne med Andragende om Opførelse af nye Arkivbygninger, førend der er rømmet op i det meget værdiløse, der i Tidens Løb her har hobet sig sammen. Det er meget store Mængder af Arkivalier, Administrationen uden Savn vil kunne undvære, men mellem det, der saaledes godt kan kasseres, fordi paagældende Embede ikke længere har Brug for Sagerne, er der adskilligt, som i Historiens Interesse maa bevares. Her gælder det altsaa at træffe et Valg, som under alle Omstændigheder kræver omhyggelig Overvejelse og ikke ringe Skønsomhed. Der er saa meget mere Grund til Varsomhed, som det ikke er faa og til Dels ganske berettigede Bebrejdelser, der har ramt de danske Arkivmænd, som bærer Ansvar for tidligere foretagne Kassationer i vore Arkiver. Om en saadan, en Arkivar i Danske Kancelli, er der af en senere Kollega brugt det Udtryk, at han »laa paa Lur efter Indlæg, han kunde faa sendt i Kassationsbunken«. Det er vist ogsaa ham, det skyldes, at Indlæggene til P. A. Heibergs og Thomasine Gyllembourgs Skilsmissesag ikke længere haves, hvad jo kun kan beklages. Noget saadant vil vel ikke saa let igen ske, men paa den anden Side maa man være klar over, at ikke ethvert Aktstykke, som en Personalhistoriker muligvis kunde faa Brug for, vil blive bevaret. Saa vilde Sagen fra første Færd være haabløs, eftersom der næppe findes den beskrevne eller trykte Lap Papir, som der ikke lejlighedsvis vilde kunne blive Anvendelse for ved et eller andet personalhistorisk Arbejde. Imid-

lertid vil Arkivmændene naturligvis gerne række sig saa vidt, som det lader sig forsvare, og det vil være dem en Beroligelse, om noget af det, de nødes til at kassere, men som dog kan finde Anvendelse og i kyndige Hænder gøre Nytte, kan faa Plads i Museumsbiblioteket.

Af Ting, der formentlig vil kunne overlades disse nye Institutioner, af hvilke der forhaabentlig snart vil komme flere, skal jeg nævne enkelte.

Der er først *Skiftebrevene*, Udskrifter efter Skifteprotokollerne og Aktstykkerne i Konceptskiftet, indeholdende Oplysninger om alt, hvad der er forefaldet ved et Bos Behandling. Af dem henligger der i Reglen ikke saa faa i de fleste Retsbetjentarkiver. Men de hører ikke hjemme der. De er i sin Tid blevet udfærdiget for at udleveres til en eller anden Arving, der har undladt at afhente dem. For paagældende Landsarkiv er de ikke til nogen Nytte, naar Skifteprotokol og Konceptskifte haves. De fylder kun op og kan uden Betænkelighed udleveres Museumsbiblioteket.

Saa er der *Auktionskatalogerne*.

Efter et vist Aaremaals Forløb er det, administrativt set, ligegyldigt, om de haves eller ej, men kulturhistorisk har de Betydning, idet der fra dem kan hentes mange Oplysninger om en Egns Beboeres Bohave, Klædedragt og hele Levevis i et givet Tidsrum. Men af Hensyn hertil er det dog ikke nødvendigt at bevare alle Auktionskatalogerne. Det vil være tilstrækkeligt at have dem f. Eks. for hvert tiende Aar. De øvrige vil formentlig uden Betænkelighed kunne overlades Museumsbiblioteket, hvor baade Personalhistorikeren, Museumsmanden og Kulturhistorikeren vil kunne høste Udbytte af dem. Endelig skal jeg for Landets Vedkommende endnu nævne *Lægdsprotokollerne*, der hyppigt findes i flere Eksemplarer, af hvilke i alt Fald eet vil kunne afgives. Om disse Protokollers Betydning for Personalhistorikeren behøver jeg ikke at tale.

Hr. Smith har indgaaende skildret, hvilke Arbejder der efter hans Mening vil kunne blive Tale om i Tidens Løb at udføre i Museumsbiblioteket. Foruden *Afskrivning af Indberet-*

ninger, Adkomstdokumenter, Mandtalslister m. m. nævner han her særlig som noget, der er paabegyndt, en »Stat« over Holbæks Borgere indtil Aar 1800. Jeg skal ikke bestride Nyttens eller Berettigelsen af noget af disse Arbejder for Byens historiske Samlinger, men jeg vilde gerne til Overvejelse og Drøftelse henstille et Par Forslag til praktisk Gennemførelse af Sagen.

For at begynde med »Staten«, hvis Nytte for historisk Forskning næppe nogen vil nægte, tror jeg, at Grænsen for den bør rykkes lidt længere ned i Tiden, nemlig til c. 1812—14, de Aar, da man begynder at føre Kirkebøgerne i to Eksemplarer, af hvilke det ene stadig findes i Byen og vil kunne benyttes der. Mellem de Kilder, der tænkes anvendt ved »Staten«s Udarbejdelse, nævnes ikke Kirkebøgerne, og de kan dog ikke godt undværes. Har imidlertid »Staten« udtømt de gamle Kirkebøgers Indhold — hvad dog næppe helt vil kunne gøres —, er disse for Lokalhistorikeren uden større Betydning, naar det ikke netop gælder at sikre sig en Opgivelses Rigtighed. For da maa der altid tys til dem. Administrativt vil de stadig beholde deres Værd og kan ikke paa nogen Maade erstattes. De maa derfor siges at være umistelige, og der bør gøres alt for at bevare dem. Desværre er imidlertid mange af de ældste haardt medtagne af Tidens Tand. Fra Landsarkivernes Side er der gjort, hvad gøres kan, for at sætte dem i god Stand, men de bruges meget, og der slides ikke lidt paa dem. Utvivlsomt vil det Øjeblik komme, da de maa omskrives. Vilde det da ikke være en Opgave for Museumsbibliotekerne at skaffe sig Afskrifter af dem? Helst skulde Arbejdet gøres rent systematisk, ordnet amtsvis under Landsarkivernes Ledelse, og saaledes at disse gennem Afskrifternes Konferering indestod for deres Rigtighed. Naturligvis maatte der Støtte til baade fra Stat og Kommune, og man maatte sikre sig kyndige og øvede Afskrivere. Helt let bliver altsaa Opgaven ikke, og det vil tage Tid at faa den løst, men man kommer næppe uden om den, og jeg henstiller nu til Dansk historisk Fællesforening, om der fra dens Medlemmers Side kan gøres noget for at faa Tanken virkeliggjort.

Naar det paatænkes at skaffe Afskrifter af *Indberetninger*,

der omhandler Byens og dens Omegns Forhold, saa kan ingen have noget herimod at indvende. Derimod forekommer det mig mere tvivlsomt, om det ogsaa vil være rigtigt at sætte et stort Arbejde ind paa at samle Afskrifter af *Adkomstdokumenter*. De vigtigste Kilder til Byens Bebyggelses Historie vil dog alle Dage være Skøde- og Pantebøgerne, og til dem og til Pante-registrene vil man fortrinsvis være henvist, naar man søger Oplysninger om Ejendomme i Byen og dens Omegn. Kun for Tidsrum, hvor der ikke førtes Pantebøger, eller hvor de ikke er bevaret, vil der derfor efter min Opfattelse være Grund til at skaffe sig Afskrifter af Adkomstdokumenter. Men Pantebøgerne er ikke altid lette at benytte, og navnlig kan det ofte være vanskeligt at identificere Ejendommene. Derfor tror jeg, det vilde anbefale sig, om man i Lighed med, hvad man paa-tænker med Hensyn til Borgerne, søgte at fremstille en, om jeg saa maa sige, »Stat« over *Byens Ejendomme* med Oplysninger om Beliggenhed, Omfang og Ejere i saa vid Udstrækning, som de maatte kunne fremskaffes, og som det maatte findes praktisk at medtage dem. At der til »Staten« gerne skulde slutte sig Kort, siger sig selv. Af hvor overordentlig Betydning det vilde være ved historiske Studier at have en saadan »Ejendomsstat«, behøver ingen nærmere Paavisning. Og forøvrigt er Arbejdet paa en vis Maade alt gjort for en enkelt By, hvor dets Nytte har vist sig, idet Hr. Overlærer Laur. Pedersen for Helsingørs Vedkommende har udarbejdet dels en Kopi af det ældste Kort over Byen, dels Lister over Grundenes og Ejendommenes Matrikel- og Brandforsikringsnumre, hvilket tilsammen, som det i sin Tid er udtalt her i vort Tidsskrift (Fortid og Nutid 1. Bd. S. 195) afgiver et enestaaende fortrinligt Grundlag for Undersøgelser af Byens Topografi.

Ad forskellige Veje vil man kunne søge mod det samme Maal, og det er ingenlunde givet, at den samme Vej i alle Tilfælde er den bedste. Som før berørt afhænger her saa uendelig meget af Forhold og Omstændigheder og navnlig af de Mennesker, som har med en Sag at gøre. Men bliver det rundt omkring til Alvor med de paatænkte litterære historiske Samlinger,

saa tror jeg, at man overalt vil gøre vel i at lægge største Vægt paa Tilvejebringelsen af udførlige Oplysninger om, hvad der findes af Kilder, trykte og utrykte, og hvor de findes, og paa at gøre disse Oplysninger saa let tilgængelige som muligt. Nogle af disse Hjælpemidler vil det koste et meget stort Arbejde at tilvejebringe, og de maa skaffes af Museumsbiblioteket selv, saaledes de omtalte Person- og Ejendomsstater, men de vil jo i Virkeligheden ogsaa i deres Fylde blive selvstændige og omfangsrige Værker. Andre Oplysninger vil kunne faas for billigere Køb, f. Eks. Afskrifter af Landsarkivernes Registre til Skifteprotokoller, Skøde- og Pantebøger o. s. v. Overhovedet tror jeg, at et Samarbejde mellem Landsarkiver og Museumsbiblioteker vil kunne blive til Nytte og Glæde for begge Parter.

LOKALMUSEER OG HISTORISK-TOPOGRAFISKE KILDESAMLINGER.

Af Chr. Axel Jensen.

Fra et Museumsstandpunkt fremhævede jeg paa Repræsentantmødet i Diskussionen om Byarkiver som et Hovedpunkt, at Museerne vel nok kunde og skulde modtage og opbevare Arkivsager, men aldrig maatte komme i Vejen for de særlige Arkivinteresser og altid burde betragte deres Arbejde paa dette Omraade som en Nødhjælp. Under ingen Omstændigheder bør et Museum holde fast paa Arkivalier, der har væsentlig Betydning for et Arkiv, og i Tilfælde, hvor Interesserne krydses, maa Museet kun betragte sig som et Gennemgangsled for Arkivsagerne paa Vejen til deres rette Plads i Arkivet.

Hidtil har Forholdene, saavidt de er mig bekendt, været saaledes, at Lokalmuseerne (ogsaa Københavns Bymuseum) gerne har modtaget gamle Bøger, ofte uden Hensyn til Indholdet, samt Smaatryk og Dokumenter, Foreningsprotokoller og andre Manuskripter, naar de tilfældigt tilbød sig, og de har jævnlige udstillet